

DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1-282-286

УДК 377.8.011.3

Оксана ФЕСЕНКО

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»,
вул. Володимира Антоновича, 70, 49006 Дніпро, Україна,
e-mail: 777oxana7@i.ua

В'ячеслав ШИНКАРЕНКО

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти,
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»,
вул. Володимира Антоновича, 70, 49006 Дніпро, Україна,
e-mail: forte-pianowww@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті уточнено сутність і структуру феномена «професійна компетентність» учителя початкової школи; уточнено значення і змістове наповнення особистісного компонента професійної компетентності вчителя початкової школи в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців. Відповідно до Державного Стандарту початкової освіти, Концепції «Нової Української Школи» визначено особистісні якості й ціннісні спрямування здобувачів освіти, які покладені в основу ключових компетентностей.

У статті доведено, що створення ефективного освітнього середовища для розвитку особистісних якостей у здобувачів освіти уможлиблюється через доцільне застосування інтеграції підходів індивідуального, особистісно-орієнтованого підходів, а також принципу гуманізації змісту освіти. Визначено, що формування особистісних якостей здобувачів освіти неможливо застарілими авторитарними підходами. В контексті дослідження доведено, що необхідною умовою викладання стає створення суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога й учня.

Теоретичне й практичне дослідження процесу формування особистісного компонента професійної компетентності дозволило виявити чотири послідовні рівні: низький, середній, достатній і високий.

Ключові слова: структура професійної компетентності, Нова Українська Школа, рівень сформованості особистісного компонента вчителя початкової школи.

Постановка проблеми. У зв'язку з адаптацією України до світових освітніх вимог питання професійного становлення вчителя початкової школи стають більш важливими. Відповідно до сучасних нормативних документів спільними для ключових компетентностей є здатності, що спираються на особистісні якості й ціннісні спрямування. Отже, дослідження питання формування особистісного компонента професійної компетентності в контексті Нової Української Школи є актуальним й своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над різними аспектами питання формування професійної компетентності педагога працюють науковці: В. Н. Введенський [1; 2], О. А. Дубасенюк [3], О. Л. Зубков [5], Л. В. Коваль [6], А. І. Кузьминський [9], В. Р. Пасічник [14], О. С. Фесенко [21], В. В. Сорочан [19], О. М. Семенов [17], С. О. Сисоєва [18]. На важливість особистісних якостей особистості педагога акцентовано увагу в дослідженнях О. Г. Злобіної [4], Н. М. Ніколайчука [11], В. М. Під-

дячого [15]. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, дає змогу уточнити значення особистісного компонента в структурі професійної компетентності вчителя початкової школи, визначити місце ціннісних якостей особистості в сучасних нормативних документах Нової Української Школи, розкрити особливості інтеграції гуманно-особистісного та індивідуального підходів для ефективного формування ціннісних якостей здобувачів освіти Нової Української Школи.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення структури професійної компетентності вчителя Нової Української Школи, дослідження рівня сформованості особистісного компонента у структурі професійної компетентності вчителів.

Виклад основного матеріалу. Професійне становлення вчителя початкової школи, регламентоване новими стандартами, «передбачає формування нових компетентностей», «становлення нової моделі вчителя» [20, с. 42; 22, с. 336; 7, с. 90].

Професійна компетентність учителя початкової школи визначає здатність ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації внаслідок єдності теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності.

Група спеціальних компетентностей відображає відповідну специфіку певного предмета і розкривається через природничу, математичну, мовну та інші компетентності. Базові універсальні компетентності спираються на фундаментальну професійну підготовку з психології, педагогіки, філософії, валеології. Кожен компонент професійної компетентності визначається як самостійне динамічне утворення, яке характеризується індивідуальними і загальними ознаками.

В загальному широкому розумінні «компетентність» являється складною динамічною характеристикою особистості, базується на отриманні знання та уміння до певної діяльності через виконання певних процедур та операцій. Результативно-діяльнісний характер «компетентності» визначає отриманий певний життєвий досвід і спирається на сформовані особистісні риси та якості. Зазначимо, що рівень сформованості складників професійної компетентності залежить від особистісних якостей, творчих поглядів, ціннісних спрямувань педагогів.

Ціннісні якості особистості вчителя відіграють мотиваційну роль у процесі професійного самовиховання й саморозвитку, впливають на здатність до самооцінки, самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції вчителя початкової школи. Н. Ю. Самойленко зазначає, що саме ціннісно-мотиваційна сфера виявляється рушійною силою, яка спрямовує і регулює професійну поведінку та спілкування; сприяє усвідомленню власних потреб у постійному розвитку і вдосконаленні; впливає на формування індивідуального стилю методичної діяльності та позитивного ставлення до педагогічної професії в цілому [7, с. 12; 15, с. 45; 16, с. 8]. Теоретичні розвідки дозволяють розширити межі поставленої проблематики: в умовах сьогодення важливо акцентувати увагу на формуванні особистісного складника разом із мотива-

ційним професійної компетентності вчителя початкової школи.

Показниками критерію *сформованості особистісних якостей* є:

- позитивна мотиваційно-ціннісна спрямованість педагога (потреби і прагнення до удосконалення своєї індивідуальності);
- професійно-важливі якості і цінності особистості.

Проаналізуємо ступінь сформованості особистісного компонента професійної компетентності вчителів початкової школи за критерієм «сформованості особистісних якостей» (табл. 1).

Для критерію «сформованості особистісних якостей» розраховували його середнє значення X за формулою:

$$X = (1 \times n_1 + 2 \times n_2 + 3 \times n_3 + 4 \times n_4) / (n_1 + n_2 + n_3 + n_4)$$

де n_1 – кількість вчителів, що відповідають низькому рівню; n_2 – кількість вчителів, що відповідають середньому рівню; n_3 – кількість вчителів, що відповідають достатньому рівню; n_4 – кількість вчителів, що відповідають високому рівню. Сформованість особистісного компонента професійної компетентності вчителів оцінювалася за чотирибальною шкалою: високий рівень (4 бали), достатній рівень (3 бали), середній рівень (2 бали), низький рівень (1 бал).

Аналізуючи отримані данні, зазначимо, що низький рівень показника «позитивна мотиваційно-ціннісна спрямованість педагога» було виявлено у 21,33 % вчителів; середній – у 50,66 %; достатній рівень показника був характерним для 21,33 %; високий рівень показника було виявлено у 6,66 % вчителів.

За показником «професійно-важливих якостей і цінності особистості» низький рівень було виявлено у 38,00 %; середній – у 38,66 %; достатній рівень показника був характерним для 16,0 % вчителів; високий рівень показника було виявлено у 7,33 %. Результати анкетувань свідчать, що найнижчий результат вчителі продемонстрували за показником «позитивна мотиваційно-ціннісна спрямованість педагога».

Таблиця 1 – Ступінь сформованості особистісного компонента професійної компетентності за критерієм «сформованості особистісних якостей»

Показники	Рівні							
	високий (4)		достатній (3)		середній (2)		низький (1)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Позитивна мотиваційно-ціннісна спрямованість педагога	10	6,66	32	21,33	76	50,66	32	21,33
професійно-важливі якості і цінності особистості	11	7,33	24	16,00	58	38,66	57	38,00
Всього за критерієм	21	7,00	56	18,66	134	44,66	89	29,66
Середній бал за критерієм	$X_E = 2,03$							

Висновки і перспективи досліджень. Найбільша загальна кількість вчителів початкової школи – 134 особи (44,66 %) відповідає середньому рівневі сформованості особистісного компонента професійної компетентності. Зазначимо, що середній бал за критерієм становить 2,03 – це свідчить про недостатньо сформований особистісний компонент. У педагогів відсутня чітка усвідомленість мотивів і потреб до удосконалення власних

особистісних якостей як важливої складової професійної компетентності. Підвищити рівень «сформованості особистісних якостей» вчителів можливо введенням спецкурсу «Формування особистісного компонента професійної компетентності педагога», в якому основну увагу приділено світовим освітнім тенденціям, досвіду педагогів-класиків, концепціям морально-етичних норм в галузі природничих наук.

Список використаних джерел

1. Введенський В. Н. Моделювання професійної компетентності педагога // Педагогіка. – 2003. — № 10. – С. 51 – 55.
2. Державний стандарт початкової освіти / Міністерство освіти і науки України. – 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/uryad-zatverdyy-novyj-osvitnij-standart-dlya-pochatkovykh-klasiv/> (дата відвідування сайту 14.11.2019).
3. Дубасенюк О. Професійна виховна діяльність педагога: досвід порівняльного дослідження: монографія / О. Дубасенюк. – Житомир, Житомирський держ. пед. ун-т, 2002. – 192 с.
4. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін / О. Злобіна. – К. : Інститут соціології НАНУ, 2004. – 400 с.
5. Зубков А. Л. Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. Л. Зубков. – Екатеринбург, 2007. – 25 с.
6. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : моногр. / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.
7. Кондратьєва А. В. Нові підходи до управління закладом освіти в умовах нової української школи // Науковий журнал «Інноваційна педагогіка», 2019. – Випуск 12. – Т. 2. – С. 51–55.
8. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс] / Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р. – Режим доступу до тексту : http://sites.znu.edu.ua/liberal_edu/docs/181.ukr.html (дата відвідування сайту 14.11.2019).
9. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
10. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / В. М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
11. Ніколайчук Н. М. Педагогічні засади формування професійної мотивації у майбутніх учителів математики : дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Наталія Михайлівна Ніколайчук. – Тернопіль : Нац-й пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2013. – 260 с.
12. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата відвідування сайту 14.11.2019).
13. Павленко О. О. Теоретико-методологічні засади формування методичної культури викладача економіки в системі університетської освіти : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Олена Олексіївна Павленко. – Черкаси, 2016. – 393 с.
14. Пасічник В. Р. Модель професійних компетенцій випускників фізкультурних вищих навчальних закладів Польщі // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 2010. – №5. – С. 102-104.
15. Піддячий В. М. Естетичні засади професійного саморозвитку майбутнього педагога: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Піддячий. – К. : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. – 279 с.
16. Самойленко Н. Ю. Результати дослідження методичної компетентності майстра виробничого навчання / Н. Ю. Самойленко // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звіт. наук.-практ. конф. : у 2-х т. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – К., 2012. – Т. 1. – С. 70–73.
17. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : моногр. / Олена Миколаївна Семенов. – Суми : Мрія-1, 2005. – 404 с.
18. Сисоєва С. О. Сучасні аспекти професійної підготовки вчителя. Педагогіка і психологія / С. О. Сисоєва. – К. : Педагогічна преса, 2005. – С. 159.
19. Сорочан В. В. Психологія професійної діяльності : конспект лекцій / В. В. Сорочан. – М. : МИЭМП, 2005. – 70 с.
20. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. – 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/opublikuvaty-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/> (дата відвідування сайту 14.11.2019).
21. Фесенко О. С. Дослідження феномена «професійна компетентність» вчителя у науковій літературі / О. С. Фесенко // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. – Вип. 32(365). – С. 133–138.
22. Шинкаренко В. В. Мультимедійні технології як засіб компетентнісного становлення майбутніх учителів музики / В. В. Шинкаренко // Гуманітарний вісник : II між народ. наук.-практ. конф., (Переяслав-Хмельницький, 13-15 лютого 2013). – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ, 2013. – Том.1. – С. 336–340.

Refernces

1. Vvedenskyi V. N. Modeliuvannya profesiinoi kompetentnosti pedahoha, Pedahohika, 2003, № 10 pp. 51 – 55.
2. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2018) Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. Available at: <https://nus.org.ua/news/uryad-zatverdyy-novyj-osvitnij-standart-dlya-pochatkovykh-klasiv/> (accessed 14.11.2019).

3. Dubaseniuk O. Profesiina vykhovna diialnist pedahoha: dosvid porivnialnoho doslidzhennia: monohrafiia. Zhytomyr, 2002, 192 p.
4. Zlobina O. Osobystist yak subiekt sotsialnykh zmin. Kyiv, Instytut sotsiologii NANU, 2004, 400 p.
5. Zubkov A. L. Razvytye metodycheskoi kompetentnosti uchitelei v usloviakh modernyzatsyy obshcheho obrazovaniya : avtoref. dys. na soysk. uchen. step. kand. ped. Nauk. Ekaterynburh, 2007, 25 p.
6. Koval L. V. Profesiina pidhotovka maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly: tekhnolohichna skladova : monohrafiia. Donetsk, Yuho-Vostok, 2009, 375 p.
7. Kondratieva A. V. Novi pidkhody do upravlinnia zakladom osvity v umovakh novoi ukrainskoi shkoly. Naukovyi zhurnal «Innovatsiina pedahohika», 2019, № 12.
8. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2004) Kontseptualni zasady rozvytku pedahohichnoi osvity Ukrainy ta yii intehratsii v yevropeyskyi osvittii prostir. Available at: http://sites.znu.edu.ua/liberal_edu/docs/181.ukr.html (accessed 14.11.2019).
9. Kuzminskyi A. I. Pedahohika vyshchoї shkoly. Kyiv, Znannia, 2005, 486 p.
10. Nahaiev V. M. Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli. – Kyiv, 2007, 232 p.
11. Nikolaichuk N. M. Pedahohichni zasady formuvannia profesiinoyi motyvatsii u maibutnykh uchyteliv matematyky: dys. ...kand. ped. Nauk. Ternopil, Nats-y ped. un-t im. Volodymyra Hnatiuka, 2013, 260 p.
12. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2016) Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (accessed 14.11.2019).
13. Pavlenko O. O. Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia metodychnoi kultury vykladacha ekonomiky v systemi uni-versytetskoi osvity: dys. ...kand. ped. nauk. Cherkasy, 2016, 393 p.
14. Pasichnyk V. R. Model profesiinykh kompetentsii vypusknnykh fizkulturnykh vyshchikh navchalnykh zakladiv Polshchi. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, 2010, №5, pp. 102-104.
15. Pidliachyi V. M. Estetychni zasady profesiinoho samorozvytku maibutnoho pedahoha: dys. ...kand. ped. nauk. Kyiv, Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, 2016, 279 p.
16. Samoilenko N. Yu. Rezultaty doslidzhennia metodychnoi kompetentnosti maistra vyrobnychoho navchannia. Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoyi osvity i navchannia: tezy zvit. naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv, 2012 pp. 70-73.
17. Semenoh O. M. Profesiina pidhotovka maibutnykh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury: monohrafiia. Sumy, Mriia-1, 2005, 404 p.
18. Sysoieva S. O. Suchasni aspekty profesiinoyi pidhotovky vchytelia. Pedahohika i psykholohiia. Kyiv, Pedahohichna presa, 2005, 159p.
19. Sorochan V. V. Psykholohiia profesionalnoi deiatelnosti: konspekt leksii. Moskva, МУЭМП, 2005. 70 p.
20. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2018) Typova osvittia prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity, rozroblena pid kerivnytstvom O. Ya. Savchenko. Available at: <https://nus.org.ua/news/opublikovaly-typovi-osvittni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/> (accessed 14.11.2019).
21. Fesenko O. S. Doslidzhennia fenomena «profesiina kompetentnist» vchytelia u naukovii literaturi, Visnyk Cherkaskoho uni-versytetu. Serii: Pedahohichni nauky, 2015, № 32(365), pp. 133-138.
22. Shynkarenko V. V. Mulytymediini tekhnolohii yak zasib kompetentnisnogo stanovlennia maibutnykh vchyteliv muzyky. Hu-manitarnyi visnyk II mizhnarod. naukovo-praktychnoi konferentsii. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2013, pp. 336-340.

Оксана Фесенко, Вячеслав Шинкаренко. Формирование личностных компонентов профессиональной компетентности учителя начальной школы в контексте новой Украинской школы

В статье доказано, что создание эффективной образовательной среды для развития личностных качеств у субъектов образования становится возможным в результате целесообразного применения интеграции подходов индивидуального, личностно-ориентированного, а также принципа гуманизации содержания образования. Определено, что формирование личностных качеств соискателей образования невозможно устаревшими авторитарными подходами. В контексте исследования доказано, что необходимым условием преподавания становится создание субъект-субъектного взаимодействия педагога и ученика.

Ключевые слова: структура профессиональной компетентности, Новая Украинская Школа, уровень сформированности личностного компонента учителя начальной школы.

Oksana Fesenko, Vyacheslav Shinkarenko. The formation of the personal components of the professional competence of an elementary school teacher in the context of the new Ukrainian school

The essence and structure of the phenomenon of «professional competence» of elementary school teacher are specified in the article; the meaning and meaningful content of the personal component of professional competence of elementary school teacher in the research of domestic and foreign scientists are specified. According to the State Standard of Primary Education, the Concept of the New Ukrainian School defines the personal qualities and values of the educational recipients that underlie the key competences.

In the article it is proved that creation of effective educational environment for development of personal qualities in the educational establishments is possible due to expedient application of integration of approaches of individual, personality-oriented approaches, as well as principle of humanization of the content of education. It has been determined that the formation of personal qualities of educational recipients is impossible with outdated authoritarian approaches. In the context of the research it is proved that the creation of subject-subject interaction between teacher and student becomes a necessary condition of teaching.

Indicators of the criterion of formation of personal qualities (positive motivational and value orientation of the teacher; professionally important qualities and values of the personality) have been revealed.

Let us analyze the degree of formation of the personal component of professional competence of elementary school teachers on the criterion of "formation of personal qualities" It is established that "competence" is a complex dynamic characteristic of the individual, based on the acquired knowledge and ability to certain activities through the implementation of certain procedures and operations.

A theoretical and practical study of the process of formation of a personal component of professional competence has revealed consecutive levels: low, medium, sufficient and high.

Based on the ascertainment experiment, it was established that teachers lack a clear awareness of motives and needs to improve their personal qualities as an important component of professional competence. It is revealed that the level of "formation of personal qualities" of teachers can be increased by introduction of the special course "Formation of the personal component of professional competence of the teacher"

Keywords: structure of professional competence, New Ukrainian School, level of formation of personal component of elementary school teacher.